

Эхэ хайхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

1995
НОЯБРЬ
25
Үбэлэй эхин улаагшан
гахай
харын 3
СУББОТО
гарагай 7
№224 (19317)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

Мүнөөдэрэй
шухала
асуудал

ДУЛААГАА АМНАЖА ЭРЭГЛЫТ!

Уда хотые дулаагаар, зайн галаар, дулаага хүшэр болоод байна гэжэ бидэ мэдэбди. Нэгэ талааа, урданайхидал талаа, жэл бүри гэр байранууд талаа Тийн сагай ошохо тума дулаанай хэрэглэе болоно. Нүгөө талааа, зайн гал хэрэглэй үри шэри, түлишын дуталга хэрэглэе болоно. Нүгөө талааа, зайн гал хэрэглэй үри шэри, түлишын дуталга хэрэглэе болоно. Нүгөө талааа, зайн гал хэрэглэй үри шэри, түлишын дуталга хэрэглэе болоно.

2

Манай предприятие дээрэ дүн хамта мянга гаран хүн хүдэлдэг юм. 3-4 нараар ажалшаднай салингаа абанагүй. Агрегадуудайнгаа байдалаар, тэдэнэй амаралтагүйгөөр, үдэрэй 12, зарим үедэ бүхэли сүүдхэнь хүдэлхэ баатай болоно.

Хэн иймэ эрхэ байдалда ажаллаха дуратэй байха? Тэдэнэй олонинь ажалаа орхино. "Манайл хүүгэд, манайл түрэлхид дааража, хүйтэнхөө зобохол даа" гэжэ ажалшадтаа ойлгуулхы оролдонобди. Энэниие ойлгоһон хүнүүдын лэ предприятидаа үлэнэ.

Хүтэлбэрилэгшэд өөрынгөө талааа ажалшадаа дэмжэхэ гэжэ арга шадалаараа оролдоно. Элдэб хүнгэлэлтэнүүд, тэрэ тоодо зайн галай түлөө түлбэридэ хүнгэлэлтэ тогтоогдонхой. Тэдэнэр талоноор эдээхоол абаха аргатай. Мүнгэнэй бии болохоодо, тон харюусалгатай, хүндэ ажалтай хүдэлмэришэдтэ нэн түрүүн салынгынь үгтэнэ.

Дээрэ тоологдонхойноо гадна, түлишэ тухай асуудал ханааеменнай зобооно. Сүүдхын түлбэридэ 4 мянган тонно шахуу түлишэ хэрэглэе болоно. Хүйтэнэй хаһада дулаанай температурые нэгэ жэгдэ байлгахын гуча хэды шэнээн түлишэ хэрэглэгдэхэб гээд тоолоод үзэгты.

Тулижа зобохо хүдэлөөд, зүгөөр үйлдбэрилхэн дулаанай элшэ хүсэн яагаад хэрэглэгдэнэб гээд анхархада, урмагүй болоно. Ушарын гэхэдэ, дулаанай элшэ хүсэнэй горитойхон хубинь лэ юрэл агаарые дулаасуулгада гаргалашада гээжэ ойлгохоор.

Харин энэ үедэ хопымнай хүн зоной дулаанай дуталдаһан тухай асуудалаар үдэр бүри хонходохонь таһалданагүй. Сэхыень хэлэбэл, үбэлэй үедэ байранууд соотнай дулаан байха гэжэ бултаниие батаар найдуулха үндэнэн үгы. Байгаали манай талые "харалсажа", ута дулаан намар болобо гээнэ. Үшөө үбэлэнь дулаан байһай гэжэ найдаһал даа.

В. ВОРОБЬЕВ,
Улаан-Үдын 1-дэхи ГЭЦ-эй
ахамад инженер.

Буряад Республикын Арадай Хуралай долоодохи сесси

ХУУЛИНУУД БЭЛЭХЭНЭЭР АБТАДАГГҮЙ

Буряад Республикын Арадай Хуралай долоодохи сессийн дүрбэдэхи үдэрэй үглөөнэй заседани дээрэ "Буряад Республикын харьяата газар дээрэ хатуу номото сэмгэтэй граждан буунуудые худалдаха ба бүридхэлдэ абаха хэрэгые гуримшуулха тухай" асуудалаар арадай Хуралай депутат, республикын прокурор А. Ф. Покацкий элидхэл хэхэдээ, һүүлэй үедэ буунуудые хэрэглэжэ, гэмтэ ябадал гаргах ушарнууд олоорой, ой тайга соо хуралдаһан агнуури хэгшэдэй олонхинь бүридхэлдэ абтаагүй буунуудтай ябадаг гэхэ мэтэ олон тодорхой жэшээнүүдые дурдаба. Республика дотор хатуу номото сэмгэтэй буунуудые худалдаха хэрэгые хизаарлаха, тиигэжэ гэмтэ ябадал гаргах ушарнуудые үсөөрүүлхэ гэхэн зорилго табигдаһан байна.

Заха холын гүүртэнүүдэ ажаһуудаг малшад, мүн үсөөн хүн зонтой эвенк арад буунуудые худалдажа абаха эрхэгүй болохонь гү гэхэн асуудал гараа. Гэдэнэй эрхэ хаһагдахагүй гэжэ хэлэгдээ. Тус асуудал бүхы талааань зүбшэн хэлсэхэнэй удаа тус Хуулиие баталха гэхэн шийдхэбэри сесси абаба.

"Буряад Республика дотор бага хэмжээнэй олзын хэрэг эрхилэгшэдые гүрэнэй зүгһөө дэмжэхэ тухай" асуудал мүн лэ шухала асуудалнуудай нэгэн болоно. Дэлгүүрэй экономикадо дамжан оролгын үедэ олзын хэрэг эрхилэгшэдэй тоо олошороо, һүүлэй хоёр жэлэй туршада бага хэмжээнэй олзын хэрэг эрхилэгшэдэй тоо гурба дахин ургаһан байна. Олзын хэрэг эрхилэгшэдые гүрэнэй зүгһөө дэмжээгүйдэ аргагүй гэхэн тошолол хэгдэжэ, мүн лэ тус Хуулиие сесси баталба.

"Арадай Хуралай хуули гаргалын талаар ажал ябуулгын зарим дүнгүүд ба саашанхи зорилгонууд тухай" Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышев элидхэл хээ. Буряад Республикын Арадай Хурал дүн хамта 40 гаран хуулинуудые баталан абаа гэжэ мэдээсэбэ. Гэбэшые хуулинууд бэлэхэнээр абтааггүй. Эдэ хуулинууд манай республикада шухала хэрэгтэй гээшэ ааб даа. Гэбэшые республикын социально-экономическа хүгжэлтэдэ хабаатай хуулинууд үсөөн байгаа. Үнэхөөрөөшые, республикын экономика

саашадань хайжаруулха гэшэ Арадай Хуралай, республикын Правительствын шухала зорилгонуудай нэгэн ха юм. Гол шухалань гэхэдэ, Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын жэшээгээр Арадай Хуралай хэнэн, бүтээһэн юумые байд гээд лэ шүүмжэлхы нюдөөр хаража, зэргэсүүлжэ үзэхэ гээшэ тон зүб ябадал гээд сэгнэхэдэ болоно.

Үшөө нэгэ шухала асуудал тухай. "Инвестиционно налог түлэхэ урьһаламжа тухай" асуудалаар республикын экономикын министрэй уялганууды дүүргэгшэ А. И. Мельник сесси дээрэ элидхэл хэбэ. Тэрэнэй элидхэлэй гол удхань гэхэдэ, дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда мүнөө налог түлэхэ талаар зарим ушарта хүнгэлэлтэнүүдые олгохо, бага проценттэйгээр урьһаламжын мүнгэ үгэхэ гэшэ олонхи ушарта зүб болохо хэн. Гэбэшые манай республика дотор тиймэрхүү туршалганууд хэгдэдэггүй байна гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай долоодохи сесси урдаа табиһан зорилгоёо сүм дүүргэбэ. Тэдэ олон шухала асуудалнууд сооһоо Буряад Республикын 1996 оной бюджет онсо нуури эзэлнэ. Гэхэ зуура бусадшые арба гаран асуудалнуудын баһал ехэ удах шанартай гэжэ тэмдэглэлтэй.

Республикын онсо байдалай ба граждан оборонын талаар комитедэй түрүүлэгшэ Г. Ф. Соловьев Муйскын райондо хаяхан газарай хүдэлхэнэй хойшолонгууд тухай мэдээсэбэ. Тусхай комиссийн мэдээсэхэнэй ёһоор, БАМ-ай барилгашадай ажаһуудаг хуушан гэрнүүд һандаргадаа. Гэбэшые албанай бусад байрануудта горитой ехэ һандарга болоогүй, хүн зон хосороогүй. Газарай хүдэлхэнэй эпицентртэ 8 балл хүсэтэйгөөр хүдэлөө гэжэ комисси тодорхойлоо. БАМ-ай тоннельнууд тухай мэдээсэхэ ёһогүйбди, тэрэн "гүрэнэй нюуса" юм гэжэ тэрэ нэмэбэ. Энээгээр Арадай Хуралай долоодохи сесси хүдэлмэриез дүүргэбэ.

С. ОЧИРОВ,
манай тусхай корр.

Декабриин 17 - хунгалтын үдэр

БҮРИДХЭЛДЭ АБТАБА

Һунгуулин Железнодорожно 45-дахи округһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидатуд: "Независимая ассоциация инвесторов" нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Светлана Валерьевна Тоневичкая, Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдын отделениин начальник Анатолий Степанович Корнев гэгшэд окружной һунгуулин комиссиар бүридхэлдэ абтаба.

Декабриин 17 - хунгалтын үдэр

НАЙДАЛНАЙ - ЗАЛУУ ҮЕТЭН

Манай хониной корреспондент Т. Нимбуев Хэжэнгийн аймагаар ябах үедөө хүдөө ажыхын мэргэжлэтэды бэлдэдэг 35-дахи үндэһэн лицейн директорээр олон жэлдэ хүдэлһэн, методист-багша Балдан-Доржо Базарович РЫБДЫЛОВТЭЙ хөөрэлдэһэн байна.

Эрхүүгэй университет дүүргэжэ ерээд, 1954-1955 онуудаар Хэжэнгийн хургуулида эгээл түрүүшын боксын секци нээгээд, хурагшадые хургажа эхилһыетнай тонзли ханагшаб. Багшын, совхоз болон аймагуудые хүтэлбэрилгын ажалда ашаг үрэтэйгөөр хүдэлһэн, ехэ дүршэлтэй болоһонтнай булганда мэдээжэ. Гэбэшье мүнөө аймагай захиргаанай гулваагай хүнгэн бэшэ тушаал эзэлхэ гэхэн тэмсэлдэ оролсоһон ушараа тайлбарилжа үгыт.

Декабриин 10-да 64 наһаяа дүүрэн гүйсэхэмни. Эды хүрэн минии хубийн зорилго энэ бэшэ. Аймагаа хүтэлбэрилжэ, ажабайдалыень үргэлсэхэ һэнши гэжэ хунгалтын дүтэлхэдэ, нютагаймнай олохон хүнүүд намда хандаа, гуйгаа юм. Зүбшөөлөө үгэхэ баатай болооб. Октябриин 13-да суглаа хэжэ, хургуулиимнай коллектив намайгаа гулваагай тушаалда кандидатдаар дэбжүүлһэн байна.

Балдан-Доржо Базарович, саашанхи хараа, зорилгонууд тухайгаа хөөрөжэ үгыт.

Жэшээн, намайе хунгаад байбаль, түрүүшын үдэрөө хуулига ёһоор гурим журам байгуулжа, районийнгоо доройтоһон экономико хайжаруулхы, хүн бүхэнэй хоолойгоо тэжээхэ аргатай болохы оролдохоб. Урдань хүдэлжэ үзэһэн дүршэл байха. Гэбэшье энэ богонихон хутасаагай хэрэг бэшэ. саг үргэлжэ, эрилтэеэ нуладхангүй хүдэлхэ, саашадаа найдамтай залуу үетэндэ дамжуулан үгэхэ шуухала ааб даа.

Баалуулжа шахуу гэнтэ эмхидхэгдэһэн 330-аад гаран үмсын гэхэ гү, таряшанай ажыхынууд манай аймагта бии. Совет гүрэнэй тогтоһон саһаа 70-аад жэлэй туршада нютагай зоной үдхэжэ байһан мал, эдлэжэ байһан машина, техникэ тэдэнэртэ хубаагдажа үгтэхэһөө гадна ехэ-ехэ барилганууд эзэгүй боложо, хулгай худалда орожо халаа.

Жэшээлхэдэ, нюдэн доромнай байһан Ушхайтын комплексно гүүртын байрые харгы замые хангалтын (дорожный сервис) байра, склад, гараж болгобол, олзо

ехээр олоогүйшые һаа, олон хүниие ажалтай болгохо байһан гэжэ ханахада, мүнөө эзэгүйдэлын хүшөө болоод, тэрэ һарайжа байна ха юм. Иимэ барилганууд район соомнай олон, тиймэхээ хулгайтай арид тэмсэхэ шуухала.

Таряшанай ажыхынуудай олошорһонинь эли. Шадаһанинь баяжажа, ядалдаһанинь үри эээлидэ орожо, баһал хүндэхэн байдалда оронобди гэлсэнэ хэбэртэй. Иимэ эрхэ байдалда эдэндэ туһалмаар зам ямар гэшээб?

Таряшанай ажыхынуудай байдал би мэдэнэб. Таряшадай ажыхынуудай (саашадаа фермер гээд нэрлэе) хүтэлбэрилгшэд болохо дээдэ гарай мэргэжлэтэды училищидаа бэлдэхэ хэрэгтэ мүнөө болотор яһала хубитаяа оруулалсаһан байхаб.

Гүрэнэй банк тэдэнэртэ богони болзорой урьһаламжа 243 процентээр үгэнэ. Туталаа гурбан жэлдэ тэжээжэ, худалдажа, мүнгэн болгодог фермернүүд хайшан гэжэ бусаахаб? Худалдаашад, наймаашад бэшэ, жэлэй дүрбэн сагта газар дээрээ хүдэлхэ ёһотой зон ха юм.

Хүдөө ажыхын кооперативууды, таряшадай ажыхынуудай эблэнүүдые байгуулжа, тэдэнэй хүсьень хамтаруулжа, ажаמידарха арга боломжыень ехэдхэбэл, ашагтай байха гэжэ хананаб. Тийхэдэ ажалаа диилээд байһан ажыхые баадхажэ болохогүй. Энэмнай һайн дуранай байха ёһотой. Эдэнэрнай зэмсэг зэрһинээ, хүсэ шадалайнгаа багадаһан ушарһаа газараа, сабшалангаа элдүүрилжэ, ашаг шэмыень абажа шадангүй ха юм.

Тийгэбэл гаргаша ба г а т а й г а а р зооветмэргэжэлтэдээр хангагдаха, малайнгаа үбшэ хабшантай тэмсэжэ, ашаг шэмыень дээшлүүлхэ байгаа гэжэ ханагдана.

Хоёрдохёор, хамтын хүсөөр малайнгаа шэбхэ таража, таряалан, сабшалангаа үтэгжүүлхэ, хайжаруулжа, үндэр ургаса абахын тула оролдохоб.

Гурбадахаяр, трактор, машинануудайнгаа заһабари

хэхэ үргэн аргатай болохо жэшээтэй. Тэрээнһээ гадна үшнэ үрөөһэн болоһон хүнүүдтэ, бээ олоогүй үхи хүүгэдтэ, үбгэд хүгшэдтэ илгэдгүй энэ хүшэр сагта туһалха арга боломжо баһал олдохо байна бшуу.

Үшөө нэгэ гол юумэн гэхэдэ, фермернүүдэй, хүдөө ажыхын кооперативуудай, таряшанай ажыхынуудай эблэнүүд болон нэгэдэлнүүдэй үйлдбэрилһэн продукцияе - арһа, ноһо, һү, мяха гар дамжуулангүй, өөһэдтэнь ашагтайгаар худалдуулха арга боломжо олгохо. Жэшээн, Улаан-Үдэдэ өөһэдын магазин нээхэ байгаа.

Хаана юу худалдахада ашагтайб гэжэ уридшалан багсааха маркетинговэ албание районийнгоо захиргаанда бии болгохо. Тийгээгүй сагта хүйтэ нойтые, үдэр һүниие илгангүй хэдэн жэл харууһалһан үхэрэйн мяха дам худалдагшад миинтээр шахуу абаад, талаһаа баяжана. Тийхэдэ ноһо, арһамнай Хитад руу "урдажа" байна ха юм.

Хүнгэлзэлтэтей, удаан болзорой урьһаламжа фермернүүд болон кооператив, нэгэдэлнүүдтэ үгүүлхэ арга бэдэрхэ. Ньюр харангүй, жэгдээр хубаарилха, тэдэнэрэй хүл дээрээ гарахадань, аха аргаараа туһалжа, хүдөө ажыхын продукция элбэгжүүлбэл, районийннай зон ядахадаа орооһо, мяхаар хангагдаха байна бшуу.

Үндэһэн буряад зонойнгоо угай заншал залуу үетэнэй зүрхэ сэдхэлдэ һэргээхэ талаар училищидамнай яһала ажал ябуулагдадаг. Манай хургуулида хуража байһан ерээдүйн фермернүүд буряад хэлээ, түүхэ заншалаа үзэнэ. Чанза, хуур гэхэ мэтшэлэн арадайнгаа инструментнүүд дээрэ наадаха, шагай наадаха, шиилэ шэдэхэ, хубсаһа оёхо, эдээ хэхэ хүрэтэр дадал шадабариде хургалга программанууд соомнай бии юм.

Директорэйнгээ үүргэ Цыван Батодамбаевич гэжэ залуу багшада хаяхан дамжуулжа үгэнхэйб. Манай училищийн багшанарай коллективтэ залуушуул олон юм. Эдэл ерээдүймнай найдал, бата гарнай, найдамтай тулгамнай гэжэ ханадагби.

ХУНГУУЛИН ХАМТАРАЛ БОЛОН НЭГЭДЭЛНҮҮДЭЙ БУРЯДАЙ ТЕЛЕВИ БОЛОН РАДИОГООР ТҮЛБЭРИГҮЙ ДАМ ХЭХЭ САГАЙ ХУБААРИЛ

Table with 3 columns: Хамтарал ба нэгэдэлнүүд, Телевиденээр дамжуула, Радиогоор дамжуула. Rows include 'Хамтын хэрэг' (1995 оной ноябриин 28), 'Держава' (1995 оной декабриин 6), '89' (1995 оной декабриин 11).

Буряад Республиканы хунгуулиин м...

ЗАСАГАЙ ШАНГ ХУУЛИ ТОГТОО

Үдэр ерэхэ бүри хунгалта ойртожо, хаа хаанагүй ниитын эмхинүүд, бүлгэм, парти бүхэн өөһэдынгөө кандидатууды дээдын болон нютагай засаг зургаануудта нэрлэн тодолно. Шадаха гэжэ ханахадаа тийгэнэ ха юм. Мүнэнэ хүдэлөөн Сэлэнгын аймагташые эршэдэ оронхой. "Хатуу хүн хуули баридаг, харуу хүн зөөри үдхэдэг" гэхэн үндэһэн арадайнгаа сэсэн үгүүлэл эндэ дурдаха хүсэлэнтэйб. Ушарын гэхэдэ, ажал хэрэгтэ түрэлхийн шуналтай гэхэ гү, али ондоогоор хэлэбэл, "нэгэ хоолошоо яажэ хоёр хоолос ургуулжа абахамни ааб" гэжэ ухаагаа гүйлгэжэ, эрмэлзэжэ ябагшадай тон лэ зөөри үдхэжэ, зоние тэдхэжэ шадаха байһанинь сохом даа. Держава, хадууца ябахада, депутадта кандидататуудаар дэбжүүлэгдэһэн хүнүүдэй яажэ хунгалдаха тухай үдүү, дутуу үгэ хуур гараха ушар үзэгдэхэ юм. Юрэдөө, хүшэр сагай хойшолонгые шийдхэхэл юм бээ даа гэхэхэ ондоо юун байхаб. Мүнөөнэй засаг түрын хэды ехэ хохидол, гасалан зоболонгууды манай арада асарһыень эндэ дурдананай үлүү. Эхын зүрхэ шэмшэрүүлдэг Чечнядахи үхэлтэ муухай дайн зоной аша туһада зорюулагдаха ёһотой байһан хэды ехэ мүнгэ зөөри "залгина" гэшээб!

Тохёолдоод байһан хүшэр хүндэ эрхэ байдлаһаа гараха бодото арга бии гээшэ гү? Хэнэйшые мэдэхээр, шанга засаг тогтоохо, экономикоёо нарин бодомжотойгоор хүгжөөхэ, мүн хотб, хүдөөдэ тогтууритай социальна политика бэлдүүлхэ хэрэг шуухала гээд ханагдана. Сэхэ руунь хэлэе: аралжаа наймаа руу эрьелтгүй шурган оройон залуушуул хая нааша онһон станогто дүтэлхээ, комбайнай штурвал бариха, таряа хадахаа дан яарахаа болёо; иймшүүдэ салир бариха, соолго сооло гэе хаашни, "Үү татай!" гэхэ жэшээтэй... Ушар иимэхээ тэдэниие ажал гэшээ хандуулжа, али болохоор урмашуулжа, үндэр патриотис мэдэрэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ мэтын асуудалнууды ерээдүйн арадай хунгамалнууд анхарха

зэргэтэй. Зоной хай харюулхаһаа үлүү байха бэлэй! "Юрэдөө" хэлэхэдэ, зургаанууд хүнгэлэлтэнүүд туншидхэбэринүүдые нютаг газар бүхэндэ гүйсэхэдэ мүнгэ Ветеранууд тухай абтаа хааб даа. Харид дүүргэхэ гэхэдэ... мунгэ дутамаг, хомор хашанаар бэлдүүлгэ - Энээнэй гол нэгэ гэхэдэ, федерали ёһонууды хүгжөөл һуури дээрэ Федерацийн болон хоорондохы бюджет сангай харил тогтууритай нормативы дээрэхэ болон Буряад Республиканы Хуралай депутат тоолоно. бодомжолходо, ой хайжархын зах хашдаа. Үгээ залган хэлэбэл, байгаа баялигууд иматгал зүгтэ оршоно гэжэ гэгээн ухаатана багсаамжалһан бай. Хубилан хөмөр энэ юртэмсэдэ сал хайшаа шэглэнэбэ хари гүрэнэй бизнесменүүд оншот энэ хэрэг унхиадаа орос орон руу са болонхой бэшэ аал манай Буряад орон гүрэнүүд хооронд түсэб баталжа, наймаанай дэлгүүр үүдэээ эслижэ хэбэртэй аша. Сэлэнгын аймаг өөһэдыгөө хүтэл зургаанай гулваагай урдань аймагай залуу галван байһан МД мүнөө захиргаанай ажалладаг Н. Д. аймагай захиргаанай орлогшо Н. Д. Кал автотранспортна директор В. П. Калиев бусад дэбжүүлэгдэ Олон үгэдэ Иигэхээршые, хунг шийдхэхы шатадаа

Ордоһотой, шанга халхин нэбтэ үлээнэ. Олон нэгэдэлнүүд үрдилдэн, илалта хүлээнэ... Хорон ханаатай хүйхэрнүүдые олдохол даа, Хожомоо "Хэнишь хэн гэшээб?" - элирхэл даа. Ч.Ц. Самбялова ажал

Улаан-Үдын кондитерска фабрикада Г. И. Павлова ерэхэ ажалда ороо һэн. Тэрэ гэхэн саһаа хойшо турк фабрикада таһалгаряагүй хүдэлжэ ябана. Галина Юрын хүдэлмэришэнөөр ажалда абтаһан юм. Унгар хугасаа соо дүй дүршэлтэй боложо, хамта хүдэлдэг этигэл найдабариде хүртэһэн байха юм. Галина Павлова фабрикын вафли хэдэг линийн бригадир болохо хүтэлбэри доро бригаданын 15 эхэнэр хүдэлжэ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. И. Павлова (зүүн гарһаа) ажал М. ШАНТАКОВ

ЭРДЭМТЫН АЖАЛАЙ СЭГНЭЛТЭ

Буряадай Хүдөө ажыхын академиин ректор, профессор А. Ц. Балдуев дээдэ хургуулиин уласхоорондин академиин гашуун-корреспондентээр хунгадаба. А. Ц. Балдуевич хүтэлбэрилдэг академи Буряад Республикын хүдөө ажыхые эрхим бэлдэхэлтэй мэргэжэлтэдээр хангаһаа гадна эрдэмтэды бэлдэнэ. Академиин кафедринуудта олон жэлнүүдэй туршада ябуулагдадаг эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри Россин болон СНГ-гэй дээдэ хургуулинуудай эрдэмтэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэдэг. Мүнөө үедэ академиин 20 таһаг манай республикада, хүршэ Шэтын областдао хүдэлжэ байнхай.

Хэдэн эрдэм-шэнжэлэлгын бүтээнүүдэй, олон номууд болон монографинуудай автор, профессор Андрей Цыренович Балдуевич хэһэн ажалые ёһотойгоор сэгнэһениинь һайшаалтай. "Буряад үнэн" хониной редакци бүхы уншагшадангаа зүгһөө Таниие, хүндэтэ Андрей Цыренович, эмаршалаад, бүри ехэ амжалта хүсэнэ.

Т. САМБЯЛОВА.

СССР-эй арадай артист, СССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Г.Ц.Цыдынжаповай түрээхөөр 90 жэлэй ойдо

БЭЛИГТЭ ХҮБҮҮГТЭЭ МАРТАХАГУЙ

Түгсхэл. Эхинийн (24-нэй дугаарта).

Мүнгэн бэшэ хэн. Гомбо Цыдынжапов эрдэмээ үзүүлэн, ехэ хүдэлмэрилдэг, тюрнүүдэй хүтэлбэри хэшээл хэдэг, тиигэхэ Арадай уран бүтээлэй байшанай үндэһэн үстэйн хэлтэстэ ажалладаг. Зорихоноо абажа халадаг үстэйн эндэ баһал диилээ. Түгсхэл хэлтэсэйнгээ Г. Цыдынжапов В. Сербатов ошожо, Хальмаг "Улаан-һара" гэхэн нааданда даалсаа юм. Тэндэ туулай арадай хатарай Г. Цыдынжапов дээрэ найруулан табижа байна. Олонийтын энэ хүдэлмэринь хайнаар Москвада

орон театрта 1934 оной ноябрьда В. Киршон гэгшын "Холимог шэдитэ шудхабары" гэхэн жүжэгыг найруулан табяа. Энэ хүдэлмэриень юрэнхыдөө хайнаар сэгнэһэн рецензи "Правда Бурятии" газетэдэ гараһан байгаа. 1935 оной июнь соо Г. Цыдынжапов өөрынгөө табиһан жүжэгыг ГИТИС-тэ харуулжа, эрхим сэгнэлтээр хамгаалһан юм.

Театральнo-хүгжэмэй училищида багшалжа байхадаа, юнчин нэгэ туршалга тэрэ хэһэн юм. Буряадуудай хатарыг тайзан дээрэ найруулан табижа талаар ехэ хүдэлмэри хээ. Тиихэдээ узбек болон хальмаг хатарһаа юу хээ абажа, буряад хатарта гүрэлдүүлэн оруулхаяа зүрхэлһэн габьяатай. Тиигэжэ Г. Цыдынжапов бүхэли ехэ хатарай программа бэлдээ. Коллективтэ зургаан хатар тэрэ программын бүридэлдэ ороо. Тэдэнийн нэгэн - "Ангуушадай хатар" хэн. "Һээг гэр барилга" гэхэн хатар нааданай пантомима мүн лэ программа соо бии хэн.

Тус техникумэй хурагшад хүнгэнөөр, солбоноор, харагшадай нюдэ хужаруулан хатаргад байгаа. Сэхыень хэлэбэл, энэ хадаа буряад арадай хатарыг тайзан дээрэ гаргаһан түрүүшын ушар хэн. Иигэжэ үндэһэн бэлдэй бии бололгын түрүүшын алхам хэдээ. Энэ үйлэ хэрэг нилээд суурхаһан байдаг.

1932 ондо нээгдэһэн үндэһэн театрта мэргэжэлтэ режиссёр багшанар угаа хэрэгтэй байгаа. Тэрэ үедэ Гомбо Цыдынжапов, Мария Шамбуева гэгшэд залуу артистнарай мэргэжэл шадабарие дээшлүүлэхэ талаар горитой хүдэлмэри хэһэн гэгшээ. Репертуар найжаруулха гэжэ оролдоо. Классическа зохёолнуудыг, мүнөө үеын совет жүжэгүүдыг оршуулха, үндэһэн репертуар байгуулха талаар саг үргэлжын хүдэлмэри хэгдэһэн байха. 1936 оной намар үндэһэн театрай труппа анха түрүүшынхээ классикатай ушараа. Тэрэнь юун бэ гэгбэл, Мольерэй "Тартюф" гэжэ комеди байгаа. Тэрэниие Г. Цыдынжапов өөрөө оршуулаад, өөрөө найруулан табяа. Энэ хадаа Баруун Европын классикатай буряад артистнуудай анха түрүүн уулаһан ушар мүн.

Удаань Гольдониин "Хоёр ноёдой зарса", Шиллерэй "Муу мэхэ ба инаг дуран", Горькийн "Васса Железнова" мэтын классическа жүжэгүүд табигдаа.

Буряад коллективэй зохёохы замда Шекспирэй "Отелло" (режиссер В. Ицков) гэхэн жүжэг онсо хуури эзэлдэг. Энэ жүжэгтэ Г. Цыдынжапов гол рольдо наадаа. Гэнэн хонгор хүнэй муу зоной мэхэдэ ороһон трагедиег удхалан харуулхандаа, буряад артист А.Остужевай ёһо заншалад дүтэрхы байгаа. Г.Цыдынжаповай зураглан

харуулан Отелло - сэдхэлээрээ сэбэр, гүн ухаатай, мэдэрлээ нюудаггүй хүн. Гэхэ зуура хубисхалай урда тээ дарлалта доро байһан арадай хүбүүн хэн тула үндэһэ яһанай гол шухала асуудалыг рольдо онсооло гэхэ гү, али хара архатай байһандаа герой яаха аргагүй зобоно. хайнаар бодомжологдоһон, мэдэрлэдэнь шэнгэһэн Отеллын образ Г.Цыдынжаповай горитойхон амжалта боложо үгөө.

Совет үеын жүжэгүүдыг харуулха талаар буряад театр ехэ амжалта гуйлаһан байна. Жэшэнь, А.Корнейчугай "Платон Кречет" гэшыг табиһан ушар онсо удха шанартай байгаа. Энэ жүжэгыг найруулан табижадаа, Г.Цыдынжапов гол рольдо наадаа. "Платоний роль хадаа бүхы системтэ бэе дээрээ шалгажэ үзэһэн ябадал болоо хэн", гэжэ тэрэ хэлэһэн байна. К.С.Станиславскийн хургаальгэ артистнуудта үсэд нэтрүүгээр ойлгуулангаа, Г.Цыдынжапов өөрөө рольнуудта тон бэрхээр наадажа, яагаад образ байгуулха гэжэ коллективэйнгээ үмэнэ тайлбарилан харуулдаг байгаа гэшээ.

Г.Цыдынжапов ахмад режиссёр хэн хойноо үндэһэн репертуарай гол шухала асуудалнуудыг шийдхэдэг байгаа. Тиигэжэ тэрэ үеын буряад авторнуудай эрхим жүжэгүүд тэрэнэй оролдоогоор табигдаа: Н.Балданогой "Олоной нэгэн", Ж.Тумуиовай "Сэсэгмаа" (М.Шамбуева найруулан табяа), А.Шадаевай "Мэргэн" (Н.Балдано найруулан табяа).

Тэрэ үедэ Г.Цыдынжапов ороо нэгэ асуудал шийдхэхэ гэжэ оролдожо байгаа. Ямар бэ гэгбэл, республика дотороо хүгжэмтэ театр байгуулха үүсхэл. 1937-1938 онуудта поэт Д.Дашинимаев, драматург А.Шадаев гэгшэдтэй хамта Г.Цыдынжапов аман зохёолой аялгаар "Зоригто" гэжэ жүжэг бэлдэбэ. Хожомоо тэрэнь "Баяр" гэжэ хүгжэмтэ драмын либреттэ боложо үгөө. Хүгжэмынь П.Берлинский бэшэһэн юм. 1938 оной нажар Г.Цыдынжапов "Баярыг" найруулан табиһан байна. Хүгжэмтэ энэ жүжэгтэй бии болоһон ушар хадаа үндэһэн театрай хүгжэлтэдэ бүхэли ехэ цага боложо үгөө юм.

Тэрэ үедэ Москвада болохо буряад искусствын нэгэдэхи декадада бэлдхэл эхилһэн байгаа. Тиигэжэ Г.Ц.Цыдынжаповай үүсхэл, эмхидхэлшын бэлиг шадабары онсо илгармаар харагдаа хэн. Арадай хүгжэм, хатар, үльгэр хайн мэдэхэ байһан хойноо, театральна залуу коллективтэ тулалхаяа ерэхэн И.М.Туманов, И.А.Моисеев, М.П.Фролов гэгшэдтэ үндэһэн соёлойнгоо гоё

хайхание харуулжа, гайхуулжа тэрэ шадаа. Тэрэнь хүгжэмтэ театрай бии болголого тулга боложо үгдэһэн байна. "Баярай" һүүлээр М.Фроловой "Энхэ-Булад баатар" гэжэ түрүүшын үндэһэн оперын бии болоһон ушар хуулига байгаа юм.

Хэнэйшье мэдэхээр, 1940 ондо болоһон түрүүшын декадын үедэ Буряадай залуу үндэһэн искусство ехэ амжалта гуйлаа. Буряад хүгжэмтэ-драматическа театрай ахмад режиссёрой ажал ябуулга үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Г.Цыдынжаповта СССР-эй арадай артистын нэрэ зэргэ олгогдоо хэн.

Уран хайханай хүтэлбэрилэгшэ, залуу артистнуудыг хурган хүмүүжүүлэгшэ, найруулан табигша-режиссёр, драматург байһан Гомбо Цыдынжаповай зохёохы бэлиг хүсэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлүүдтэ бүри элээр харагдаа. Эрэлхэг зоригто буряад сэрэгшэ, Баруун-Хойто фронтын сууга снайпер байһан Ц.Д.Доржиевай баатарлиг хэрэгүүд тухай "Снайпер" гэхэн жүжэг, мүн түрүүшын буряад революционер-большевик Цыремпил Ранжуров тухай пьесэ хүнүүдэй сэдхэлдэ патриотическа мэдэрэл падрарадаг байгаа. 1943 оной үбэл Г.Цыдынжаповай удардалга доро концертнэ бригада Белорусска фронт ошоһон юм.

Зохёохы коллективэй эршүүдэй 80 процентын сэрэгтэ татагдаа байһан бэрхэтэй хүшэр үедэ Г.Цыдынжапов театрайнгаа хүгжэмтэ талыг бэхжүүлэхэ оролдоого гаргаа. "Евгений Онегин", "Фауст" мэтын оперонууд анха түрүүшынхээ буряад тайзан дээрэ найруулагдан табигдаа. "Бахчисарайн сорёлуур" мэтын түрүүшын баледүүд мүн лэ табигдаһан байна. Гадна драматическа зохёолнууд мартагдаагүй. Н.Балданогой "Бабжа Барас баатар", А.Кроной "Улан сэрэгтэй офицер", Н.Погодиной "Кремлин курантнууд" мэтын хайн жүжэгүүд табигдаа юм. һүүлшынхидэнь Г.Цыдынжапов В.И.Ленинэй рольдо наадаа. Энэ хадаа буряад тайзан дээрэ Ленинианы үндэһэ хуури табиһан ушар мүн.

Актёр, режиссёр Г.Цыдынжаповай шэнэ ургалгыг харуулан энэ ушар хаанаһааб гэгбэл, тэрэ хадаа 1945-1946 онуудта МХАТ-та стажировка гаража ерэхэн байгаа бшуу. Залуу наһандаа ГИТИС-тэ хураһандаа адыар К.С.Станиславскийн адынар байһан М. К. Кедров, И. М. Москвин, А. К. Тарасова, Н.П. Хмельев гэгшэдтэй ажаллаһан байна. Тиигэжэ гэндэ ойлгожо ерэхэнэ түрэл республикадаа бусхан хойноо ажалдаа хэрэглээ ха юм.

Гэбэ яабашье зохёохы бүхы наһал бодольень хүгжэмтэ театр татадэг байгаа. Тиймэһээ театрайнгаа хүгжэмтэ ба драматическа хоёр коллектив боложо хубаархада, Гомбо Цыдынжапов Буряадай оперо болон баледэй театрай уран хайханай хүтэлбэрилэгшэ боложо үгөө. Тэрэл үедэ 40-өөд онуудай түгсхэлдэ шэнэ театрай ордоной хуури табигдаһан юм. Энэ хэрэгтэ Г.Цыдынжапов халуунаар ороосоо хааб даа. Буряадай хүгжэмтэ театрай зүрхэлтэдэ габьяатай хайханайнь түлөө тэрээндэ СССР-эй Гүрэнэй шан олгогдоо хэн.

Түрэл театртаа, зохёохы болон эмхидхэлэй ажал ябуулха зуураа Г.Цыдынжапов ниитын хүдэлмэридэ шунажа ородог хэн: РСФСР-эй 2-дохи, 3-дахи, 4-дэхи зарлалай Верховно Советэй, мүн Буряадай АССР-эй Верховно Советэй 3-дахи, 4-дэхи зарлалай депутат байһан байна бшуу.

Мүн кинематографидашье тэрэ эршэ хүсээ гуршаһан юм. Д.Батожабай, В.Ежов гэгшэдтэй хамта "Алтан гэр" гэжэ фильмын сценари бэшэлсэһэн, тэрэнь 1959 ондо мосфильмдэ табигдажа, дасанай лама боложо өөрөө наадаба. Гадна "Хүбшэдэ болоһон ушар", "Нүүдэл фронт", "Һүүлшын намалга" гэхэн фильмнүүдтэ Г.Цыдынжапов наадаа. Челябинскийн телестудийн буулгаһан "Улаан хадын эзэн" гэхэн фильмдэ ангуушан Ильяшевай рольдо наадаһандаа ехэ сэдхэлээ ханаһан юм.

Олон жэлдэ зохёохы ажалда өөрыгөө гамнангүй оролдоһонийн эсэстэ бэень муудаһан байгаа. Тэрэньһээ уламжалан, наһанай амаралтада гараха баатай болоо. Теэд үбшэндэ дарагдааад хууха дуратай хүн бэшэ хэн. Удангүй Г.Цыдынжапов соёл гэгээрэлэй училищида, удаань Зүүн Сибирин соёлой институтта багшладаг болобо.

1980 оной майн 3-да СССР-эй арадай артист Гомбо Цыдынжапович Цыдынжапов 75-тай болохо байгаа. Энэ үндэр наһанайнь 50-ниинь искуствада зорюуагдаа. Теэд ойн баярайнгаа үдэр хүрэтэр хорёодхон үдэрэй үлөөд байхада, бэлигтэ артист, режиссёр наһа бараа хэн. Зохёохы ажалаар избтэрһэн, искуствада, арад зондо алба хэһэн ехэ хүнэй наһан үнгэрөө. Зүгөөр Буряад ороной арад зон, искусство бэлигтэ хүбүүгээ мартахагүй даа.

В.НАЙДАКОВА,
искусство шэнжэлгын эрдэмэй доктор,
Зүүн Сибирин соёлой болон искусствын академийн профессор.

БАГШАНАРАЙ СПАРТАКИАДА

ПТУ-гай спортзалнууд соо команданууд мурьсэбэ. Эндэ Гүндын дунда хургуулинхидтай гэсэхэ команда байгаагүй. Шатарай хюлгэ дээрэ болоһон тулалдаануудта Ульдэргын дунда хургуулин команд илан гараба. Багшанар В. Ю. Цыренжапов Д. Ц. Лыктыпова хоёр командадаа олохон очко асарһан байна. Шатаршад Н. Д. Жасанов, Д. Ж. Тудупова, Б. Т. Дашиев, М. Б. Шойдокова гэгшэд хоёрдохи ба гурбадахи хуури эзэлжэ, Мужыхын, Иисэнгын хургуулинуудай командануудыг урагшань гаргаһан байна.

Район дотор теннисээр мурьсөөн жэл бүхэндэ үнгэргэгдэдэг юм. Тиймэһээ эндэхэ мурьсэгшэд бэе бээ мэдэхэ дээрэхээ шангаар тулалдажа эхилээ. Эндэ Поперечнын гүйсэд бэшэ дунда хургуулин багша Г. Д. Цыдендамбаев нэгэдэхи хуурида гараа. Хоёрдохи хуурида - ПТУ-гай багша Б. Н. Номтоев, Нархатын 2-дохи хургуулин багша Б. Б. Дашанамжилов гурбадахи хуури эзэлбэ. Эхэнэрнүүдэй дунда жэл бүхэндэ түрүүлдэг Л. Б. Дашидондокова дахин районий чемпион болоо. Түрүүшынхией

дунда армрестлингээр мурьсөөн үнгэргэгдөө. Эндэ гар тохоногой эгээн ехэ хүсэтэй байһанаа ПТУ-гай мастер А. Чебунин харуулаа. Хоёрдохи ба гурбадахи хуурида В. Уваров, Н. Цыренов гэгшэд гараа. Эхэнэрнүүдэй хоорондо хүхюун, энеэдэтэй мурьсөөн болоо. С. Б. Баяндуева Д. Ц. Лыктыповаяе яажашье диилэжэ ядаад, хоёрдохи хуурида гараа. Аргамжа таталганда командануудай дунда шанга тулалдаанууд болобо. Эндэ ПТУ-гай командые диилэхэ команда байгаагүй.

Мурьсөөнэй һүүлээр, хайшан гэжэ саашаа спортыг хургуулинуудта хүгжөөхөб гэхэн хоёрөлдөөн болоо. Спортын ветерануудта мунгэн шан барюулагдаа. Тэдэний ажал үндэр сэгнэлтэ абahan байна. Командануудай дунда Нархатын 2-дохи дунда хургуулин багшанар эрхимлээ. Хоёрдохи хуури ПТУ-гай команда эзэлбэ. Ульдэргын дунда хургуулин командта хэдэн очкогөөр гартажа, гурбадахи хуури эзэлэ. Спартакиадын дунгуудыг согсолжо, багшанарай профсоюзай районно комитедэй түрүүлэгшэ Э. Ш. Жамбалова үгэ хэлээ.

Э. БУДАЕВ.
Яруунын аймаг.

ОРОС ОРОНОЙ ТҮҮХЭ ОНДОО БАЙНАН ЛЭ

бүхы юумые шэнээр хараха гэхэн нэбшээн бии болонхой даа. Тиигээд Орос ороной эртын түүхэше ондоо байхан эмтэд бии болонхой. Жэшээлбэл, РАН-ай академик, МГУ-иин профессор, математикын эрдэмэй кандидат Г.Носовский ханамжаар, Орос ороной түүхые ород хаанууд зорюута ууна. Онсодхобол, монголшууд Орос ороние эзэмдээгүй, монгол гэжэ тоологдог хүнүүдын үнэн дээрээ ородууд гэжэ авторнууд тоолоно. Тэдэнэй бэлдээн хоёр ботито багакан хэбэг доро толилогдобо.

Ауулашууд Эжэл (Волго) адагһаа эхилэн Орос ороние дайлан гэжэ тоологдог. Теэд хан ород хасагуудтай тухайн ямаршые үгы юм. Хамаг сэрэгүүд үнэй үеэр бии болонхой түүхыин учебнигүүдтэ. Теэд Дондохи гүрэн бүри XVI зуун байхан юм гэжэ байн мэдэдэг. Зүгөөр тухай юундэшыеб үдэтэ бэшэгдэдэггүй.

“ГОЛШУУДЫЕ ДЭЭН ҮГЭ БЭШЭ.”

“ГОЛШУУДЫЕ ДЭЭН ҮГЭ БЭШЭ.” гэжэ үгэ, манай мар, “Агууехэ” гэхэн “Мегалион” гэхэн грек олоно. Энээн тухай бэшэе нэн. Орос оршодог Зүүн Русь үрэтэр “Великороссия” Орос”) гэжэ дээрэ. Тиймэ олоороо, “Монгол гэхэн нэрэ үнэн дээрээ импери” гэхэн удхатай. оор хэлэбэл, эрэмнай үеин Русь гэхэн шуу даа. Таар-монголшуудай тухай тэрэ үеин ороноудта юун гэжэ хэнхэй? Татаар-шуудай сэрэгшэд бодото дээрээ имагтал юм гэжэ баруунай тэрэ үеүүд ходо бэшэдэг байна. Энэ харахада, Орос анханһаа “Татаар-гу, али “Монгол” гэжэ импери”) гэжэ байгаа гэшэ. Тэрэнэй мусульман шажанта

татаарнууд лэ ородог байхан, мүнөөшье байһаар шуу...

КУЛИКОВО ТАЛМАЙ ХААНАБ?

Куликово талмай дээрэхи алдарта тулалдаан 1380 ондо болоһон. Тэрэ талмайнь Тульска областдо, Дон Непрядва хоёр мүнэнэй ниилэһэн газарта оршодог гэжэ үнэнөө хойшо тоологдог.

Гэтэр энэ талмай дээрэнь энэ ехэ тулалдаанай ямаршые мур сараа олодоогүй гэжэ байн мэдээжэ юм. Олон арбаад мянган гү, али бүри хэдэн зуу мянган хүн тулалдаанда унаһан гэжэ тоологдогшые һаань, араг яһан болон хохимойнууд олодоогүй. Тиигээдшые тэрэ талмайнь иимэ ехэ тулалдаанай багтахар бэшэ багакан юм. Асари олон сэрэг энээхэн дээрэ тулалдаа хэтын тулада али-али талаһаа аяр холоһоо суглараа гэшэ гү? Энээнһээ уламжалан ханахада, Куликово талмай гэшэмнай ондоо тээ байгаа ха даа.

Тиигээд тулалдаа хэһэн татаар гэгдэдэг хаашуулын бодото дээрээ ородууд байхан бололтой. Жэшээн, “Мамай” гэшэнь “мама, мамин” (“эхын хүбүүн”) гэхэн, нэгэ баахан лэ хазгайруулагдаһан христиан нэрэ болоно. Тэрэ бурханаймнай номдо “Мамий” гэхэн түхэлтэйгөөр мүнөө хүрэтэр байһаар “Батый” гэшэнь “батька” (“эсэгэ”) гэхэн үгһөөмнай гараһан байна. Тиигээдэ эдэ хоёрго “эхэ, эсэгэ” гэхэн удхатай паар нэрэ үгөө гэшэ ааб даа.

Тиймэ болохолоороо, Дмитрий Донской Мамай гэжэ христиан нэртэй жанжантай тулалдаһан болоно. Мамай гэндэ һамна-бута сохюулаһан аад, хойто жылын, 1381 ондо айхобтар ехэ сэрэгтэйгээр ерээд, “Калкануудта” Тохтамыш хаанда бута сохигдожо алуулаһан гэдэг.

“Калканууд” гэшэнь “Калка” гэжэ голый нэрэ бэшэ,

харин “Куликово” гэхэн нэртэй адли гэжэ ханахаар. Тиигээд Дмитрий Донской Тохтамыш гэжэ нэрлэһэн бололтой. Тийн 1380 болон 1381 онуудта хоёр бэшэ, нэгэл ехэ тулалдаан болоод, Мамай һамна сохигдоо. Харин Куликово талмай гэшэнь Москвада байгаа гэжэ тухайлагдана. Юундэб гэхэдэ, ородой нэгэ түүхэ бэшэгтэ “Москвадахи Куликово талмай дээрэ” Владимир хотоһоо залагдаһан Бурханай эхын дүрэ утгагдаһан юм гэжэ бэшэгдэдэг.

О Р Ш У У Л А Г Ш Ы Н

АЖАГЛАЛТА: Мүнөөмнай цензура мэтын шалгалта үгы боложо, юуншые гэжэ бэшэхэдэ, хамагүй шахуу болоһон сар гэшэ ааб даа. Академик Фоменко эрдэмэй кандидат Носовский хоёр мэргэжэлтэ түүхэшэдые бэшэ, мүн эртэ сагай хамаг бүхы эшэ үндэһэнүүдые нарыар шэнжэлэшые бэшэ аад, угаа томо тобшололнуудые тушаан болоһон зүйлүүдтэ үндэһэлэн хэнэ гэжэ ханахаар. Тусхайлбал, тэдэ ламын шажанта дээдэ үеин түүхэшэдтэй, мүн монголшуудай өөһэдынь бэшэһэн түүхэ бэшэгүүдые огто хайхарнагүй. Тобшололнуудын үгын уг гарбалые дура зоргоороо тайлбарилгаһаа үндэһэлнэ. Жэшээн, Бата гэжэ монгол угсаатанай анханай нэрые “Батька” гэхэн ород үгһөө гараа гэшэнь “хургаяа хүхэжэ олоһон” зүйл болоно. Бата хаан хадаа Чингис хаанай аша хүбүүн байгаа, мүн энэ хүн жэнхэни монгол нэртэй байгаа гэхэн зүйл тушаа монголоведенидэ ямаршые ажаг-һэжэг гарадагүй.

Эдэ мэтын шэнэ “Теоринуудай” үүдхэгдэдэг шалгаганын юун бэ гэбэл, Азин гүн дундаһаа гэнтэ тэрд гээд бии болоһон зэрлиг шахуу монголшууд тэрэ үедөө хүгжэлтын нилээд дээгүүр шатада гараһан, олон хото город байгуулаһан Орос уласые яагаад гэнтэ дийлээд, 300 жэлэй туршада гар соогоо барижа байха болоо юм? Энээнине яажашье һаань, буруу гэжэ харуулаха гэхэн патриотис эрмэлзэлһэ болоо гэжэ ханахаар байна.

Долоон хоногто нэгэ удаа гарадаг “Россия” газетһээ абтаба.

Турван хотын вальс

Үеийе С. Долдын Хөгжмийе Ю. Ирдыеевэй

Alllegretto non troppo

Гур-ван ну-таг-таа тай-ван ээ-лээ, гур-ван гол-доо сай-
хан ээ-лээ, гур-ван зүг-лээ найз-нууд ээ-лээ, гур-ван хот-
доо жар-га-ал ээ-лээ. У-лаан баа-тар таа у-рууц ээ-лээ, у-
лаан дуу-гаа дуу-лаач ээ-лээ, ла-руудайн би тэвгэл ээ-
лээ, ха-луун эл-бэнгэл-сө-өл ээ-лээ.
У-рин хон-гор и-на-
гаа чэн-гүлж-уу-дам дэл-хийд айл-чилж гарлаа би. Уас-гал дол-
гийн гурван өг-лын са-ваас удамын няг-дөө залуу-хоор ир-лээ би. Гур-

Арадай аман үгын абдарһаа

“АБЫН НЭРЭ ХҮНДЭТЭЙ ДАА...”

АВТОРҺАА: 1951 оной февраль һарада өөрынгөө эжы Амгаланай Даримаһаа урданай иимэ дуунуудые бэшэжэ абаа нэм:

Б-Д.Б.БАТОВЕВ

БЭНЭЛИГЭЙ ДУУН
Харал хүхэ мориниинь
Хажал мүнгэн хазаартай.
Хагнал мүнгэн хазаарынь
Харбажан сэмбэ ногтотой.
Хүрин хара мориниинь
Хүгнэл мүнгэн хазаартай.
Хүгнэл мүнгэн хазаарынь
Хүрин сэмбэ ногтотой.
Тохожол ябаһан эмээлынь
Тохой зандан гэлэй лэ.
Тохожол ябаһан тохомынь
Торгон һаари гэлэй лэ.
Барижал ябаһан ташуурынь
Баряа зандан гэлэй лэ.
Баталһан ганса амарынынь
Бардам нүхэр гэлэй лэ.

Эрьдээш бүдэрмөөр
бэшэһэн даа.
Эсэгын нэрэ хүндэтэй даа,
Элдэбээр хэлсүүлмээр
бэшэһэн даа.
Агтын туруун тулгатай даа,
Агууладааш бүдэрмөөр
бэшэһэн даа.
Абын нэрэ хүндэтэй даа,
Амитандаа хэлсүүлмээр
бэшэһэн даа.

Ардаг ардаг улаанай
Арайл гэмьн орёо юм даа.
Айдар зантай нүхэрэймнай
Арайл гэрнын холо юм даа.
Гэшхэдэлтэй боро улаанай
Гэмьн арай орёо юм даа.
Гэмгүйхэн зантай
нүхэрэймнай
Гэрнын арай холо юм даа.

УУСЫН ДУУН

Эмниг эмниг улаанаа
Эмээлүүлэн мордоорой.
Эжы аба хоёроо
Эрхим хайнаар үргөөрэй.
Үнэнэйнгэ эрэхэдэ,
Хүнэгөө баряад угтаарай.
Үеынгөө нүхэдэй эрэхэдэ,
Үгээ дэлгэн нуугаарай.
Ардаг дошхон мориниинь

Адуугаа гэжэ ханхинаха.
Айдар гүлмэр бэшени
Абындаа гэжэ гуниглаха.
Удаан холо зорибош даа
Ушархын түлөө нуугаарай.
Ушарһан нүхэрөө
Уран аргаарнь байлгаарай.

Улаан-Үдэ.

- Гурван нутагтаа тайван гэлээ,
- Гурван голдоо сайхан гэлээ,
- Гурван зүлтээ найзнууд гэлээ,
- Гурван хотдоо жаргаял гэлээ,
- Улаан-Баатартаа уриач гэлээ,
- Уян дуугаа дуулаач гэлээ,
- Хариуд нь би тэгьел гэлээ,
- Халуун элгэн золгоёл гэлээ,
- Урин хонгор янагаа цэнгүүлж гэлээ,
- Уудам дэлхийд айлчилж гарлаа би.
- Урсгал долгион гурван голын саваас гэлээ,
- Удамын нөхөддөө золгохоор гарлаа би.
- Гурван нутагтаа тайван гэлээ,
- Гурван голдоо сайхан гэлээ,
- Гурван зүлтөө найзнууд гэлээ,
- Гурван хотдоо жаргаял гэлээ,
- Улаан-Үдэдөө ирээч гэлээ,
- Уран хуураа татьял гэлээ,
- Хариуд нь би тэгьел гэлээ,
- Халуун сэтгэл учирьял гэлээ,
- Үнэн хайртай янагаа цэнгүүлж гэлээ,
- Үйзэн дэлхийд айлчилж гэлээ.

- явлаа би.
- Онон, Хялга, Байгал далайн орноор
- Олохон нөхөдөөр үерхэн явлаа би.
- Гурван нутагтаа тайван гэлээ,
- Гурван голдоо сайхан гэлээ,
- Гурван зүлтээ найзнууд гэлээ,
- Гурван хотдоо жаргаял гэлээ,
- Хөхө-Хотоодоо ирээч гэлээ,
- Хөгжим дуугаа өргьел гэлээ,
- Хариуд нь би тэгьел гэлээ,
- Хамтрах золоо эдлэл гэлээ,
- Хөөрхэн хонгор янагаа цэнгүүлж гэлээ,
- Хөвчин дэлхийд айлчилж ирлээ би.
- Хөлөн Буйрын, Хатан голын орноор
- Хөгжилтэй нөхөддөө баярлан ирлээ би.
- Гурван нутагтаа тайван гэлээ,
- Гурван голдоо сайхан гэлээ,
- Гурван зүлтээ найзнууд гэлээ,
- Гурван хотдоо жаргаял гэлээ.

1990 оны Цагаан Морин жилин намар
Улаанбаатар. Хэрлэнгийн
Хүдөө Арал. Улаан-Үдэ.

байгаль шадарай нютагүүд

Репортаж

СЭДЬХЭЛДЭ ХАДУУТДАН ҮЛЭХЭЛ...

Хадата хизаарһаа Захааминһаа Буряадайнгаа ниислэлээ бvvжа ерээд, үнэнхөөрөө "Ульгэр" театр соо баяндал-хөндөг дэлгээжэ баясуураа Ц. Ц. Найдановай зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдһан үлдэшэ галтай-согтойхоноор, урин дулааханаар үнгөрөө даа. Бурьялаа тунгалаг уһатай Бургалтай горхонһоо, һөхүүргэ долгёор эбхэрһэн Эдэйн галһоо эршэ дэлсисээ абалһадал, зохёохы шадбарияа хүгжөөһөн энэ хүнэй уран зурагууд гансашье түрэл Буряадтаа бэшэ, Россин олон олдос булангуудта мэдээжэ бэлэһон гэшэ.

- Мүнөө "Бургалтай" номоо гариулаад, Бургалтаймни уйтан болошобо гэхэгүйб. Холуур дэбихэнэй; дэлиһэнэй хэрэггүй, - гээд, өөр янзын тобшолол-бодомжоёо автор хэлэнэ бэлэй. Буряад хэлэ бэшэгтэ, уран зурагта дуратайшуул энэ үдэшэдэ олоор ерээ. Захааминэй бэлигтэнэй уран зурагай "выставкэ театрай нэгэ зал соо дэлгэгдээ.

- Жэгтэйл байна: нэгэ хүн эды олон шадбаритай, нүгөө хүн - юушьегүй.

- Табисуур ха юм даа, саанаһаа үгтэһэн, яахабши...

Эрөөдээд харахадан, дээдэ хургуулин оюутад ха, ехэл анхаралтайгаар зурагуудые хаража, ханамжяа хубаалдана. "Моринойнь нюдэ яагаа сэсэн юм, хүнэйхидэл. Эгээл иимэ морёор бухал шэрэдэг нэм", "Горхонхойнь шолшононоо дуудажа байһандал. Шагнад гыш", - гэхэн хөөрдөөһөнэйнь таһархай шэхэнэй үзүүртэ дуулаадхиха юм.

Дүтэхэнэ зураг хаража байһан Буряадай гүрэнэй универсидэдэй буряад хэлэ бэшэгэй факультедэй оюутан Эржена Сангадиевагай ханамжа дурдахая:

- Санага нютагта уран зурагта дуратайшуул олон юм. Тээд нэгэһыне хүн иимэ выставкэ эмхидхээгүй. Дээгүүр лэ шадбаритай хадаа, иимэ

сэгниэлтэдэ хүртэнэ ха юм.

"Согто-Хангиһаа ерээд, эндэ һуража байһан Дагба Холхонов: - Нарин мэдэрэл гэршэлһэн зурагууд гэхэ байнаб. Дэлхэйе оорын нюдөөр харана, зурагаар дамжуулжа шадана. Илангаяа амитадые гоёор зурана.

Энэ үдэһын хугасаада Ц. Ц. Найдановай дүрбэн тэгшые тэнсүүлһэн бэлиг тухай һайшаал, магтаалай үгэнүүд нилээн хэлэгдээ даа. Үүсхэлшэд - Захааминэй аймагай захиргаанай түлөөлөгшэд В. Б. Соктоев, Е. Ц. Доржиева, "Ажалай туг" газетын редактор М. Д. Цыренов, энэл газетын корреспондент С. Р. Ринчинов, республикын арадай уран бэлигэй түбэй директор Н. Г. Дансорунова, соёлой министрэй орлогшо А. М. Майорова, бусадшые удаа дараалан үнэн сэдхэлһээ Ц. Ц. Найдановые шалба.

Дурасхаалай бэлэгүүдыешье дурдангүй гарахын аргагүй. Бүгдэ буряадуудай үндэһэн эблэлэй президент Д. Н. Дутаров, вице-президент Б. Д. Баяртуев гэгшэд буряад дгэл үмдэхүүлжэ, үрэлнүүдые хэлэбэ. Захааминэй аймагай захиргаанай зүгһөө В. Б. Соктоев уран бэлигтэндэ 1 миллион түхэриг, "Хадата Захаамин" жасын президент В. Б. Бадмаев 500 мянган түхэриг барюулан байна.

Эдэбхитэй хүдөө бэшэгшэ Цыбикжаб Цыденович журналистнуудтай илангаяа дүтын холбоотой гэжэ үнинһөө мэдээжэ. Тиммэнһээ энэ үдэшэ Буряадай радиотелевидениһээ, республикын газетнүүдһээ аха нүхэрөө амаршалхыа ерэгшэд сэдхэлһэйнгээ халуун мэдэрэл элирхэйлжэ баясуулаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Бүлэг оюутадтаа тайзан дээрэ гараһан Буряадай гүрэнэй универсидэдэй буряад хэлэ бэшэгэй факультедэй багшанар Ш. Н. Р. Цыденжапов, Д. Б. Базарова гэгшэд Ц. Ц. Найдановай зохёохы ажалай хүмүүжүүлхы удах шанар тушаа

онсо тогтоһониинь һайшаалтай. Буддын шажантанай "Дхарма" бүлгэмэй түрүүлэгшэ, Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидат Н. И. Илюхинов энэ үдэшэдэ хабаадахадаа, Бургалтайһаа урган гараһан зураашын бүтээнүүд үхибүүн гүлмэр наһан руум намайе дуудан бусаһандал, сог түгэлдэр зам тээшэ урйаалаһидал хангадана, арадай иимэ бэлигые дэмжэхэл хэрэгтэй гэбэ.

Түрэл гаралай зүгһөө үгэ абанан зээ хүбүүниинь Юрий Михайлович Бадмажапов үгэ хэлэхэдээ, Цыбикжаб Цыденовичэй хүн шэнжые ехэл аятайгаар зураглаба.

- Дууша, үльгэршэ, шогууша суутай байхаһаа гадна Цыбикжаб Цыденовичнай нютагтаа ангууша алдартай. Би багаһаа хойноһоонь ангуушагай зүргөөр ябажа, шангахан хүмүүжэл гараа хүм. Наһан соомни намдаа яһалаа туһалаа даа.

"Һайн нүхэр - наһанай түшгэг" гэдэгтэл наһанайнь нүхэр Ханда Дондоковнада доро дохимоор даа. Юуб гэбэл, амжалтын тэн хахад - Ханда Дондоковнагай, - гэжэ наһанай олохон дабаа гаталбашье, үшөөл сагаахан, сариуудай шарайтай, сомор даруухан хууһан Ханда Дондоковнае дүмүүхэнээр гарыень адхажа, баяр хүргэнэ.

Энэ үдэһын онсо шэнжэнүүдэй нэгэн гэхэдэ, Цыбикжаб Цыденович сугларгашадта гарай бэлэгүүдые барюулаа. Үйһөөр хэһэн түйсэ гү, уран зураг гү - дурасхаалай хубида хүртэгшэд угаа урмашаа бэлэй.

Ямаршые үдэшэнүүдэй түүдэгүүд орой-эртэшые хаань, унтардаг. Гэбэшые аха захатан Ц. Ц. Найдановые хүндэлэн ёһололгын энэ үдэһын үедэ түрэхэн бодол, мэдэрэл сэдхэлдэ хадуутдан үлэхэл.

Г. БАЗАРЖАПОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ц. Ц. Найданов Ханда Дондоковна хоёр.

Авторай фото.

ХОЛЫН ТҮҮХЭТЭЙ ХОРИИН НУРГУУЛИ

Улаан-Үдэ хотын филармониин зал соо Хорин дунда 190 жэлэй ойн баярые угтуулан телемарафон үнгэрбэ. Эгээл түрүүшын хуралсаалай болохо энэ хургуули Хорин тайшаа Галсан Майдаровай үүсхэлээр байгуулагда гэжэ фойе соо табигдһан выставкын документнүүд гэршэ. Энэ ута хугасаа соо омогорхомоор хүбүүд, басагадые дунда хургуули олоор хүмүүжүүлээ. Шираб Нимбуевай Номтоевой, Цыден Сахияевай нэрэнүүд нилээд мэдээжэ. Олон суута зоной нэрэ соло, шэн габьяа Хорин дунда хургуули эхи абанан байха. Хоёрдохы марафон (түрүүшын марафон дээрэ болоо һэн) Буряадай ниислэл хотын олон эрдэмтэдэй зургаануудай, предпритяинуудай хүтэлбэрилэгшэдые, ийн багшанар болон оюутадые суглуулаа. Энэ үдэшэ 1940-1950 тус хургуулида директорээр хүдэлһэн Д. П. Дмитриев, Л. Я. Т. Г. Бальчинова, багша Д. А. Аюржанаева тэрэ үеингөө аман тухай һонирхолтойгоор хөөрөө һэн. Шагнахада, мүнөө багшанарай хүндэхэн байдал һөөргөө тэхэрин ерээбэ, ханахаар. 1939-1941 онуудта директорээр хүдэлһэн П. Д. хөөрөө бэлэй:

- Хүүгэдэйнгээ үлэн хоһон хургуулида ябахадань, үмдэхэ хубсаһагүүдөөд хургуулидаа ерэхэгүйдэнэ, багшын ханаата болодог һэмди.

Өөһэдөө артистнар боложо, "Ревизор", "Борис Годунов" зүжэгүүдые олоной анхаралда табижа, мүнгэ суглуулаад, туһаламжын жаса байгуулан юмди, - гэжэ хөөрөө һэн.

Лев Яковлевич Похосов 1947 ондо, 21 наһатайдаа, дир томилогдоһон юм.

- 22-27 наһа хүрэхэн залуу мэргэжэлтэ харюусалгата табигдаха ёһотой, тэдэнэр шадахашье гэжэ ханадаг хүнүүдтэ этигэхэ хэрэгтэй, - гэжэ тэрэ хэлээ һэн. Тэрэ дабхар хургуулин байшанда нэгэ доро 32 пэшэн туһалда лампа носоогдодог һэн. Мүнөө ханахада, хайшан гээд түймэр болоогүй гээшэб, хүн тийхэдэ ехэл һайнаар ажалла байгаа гэшэ гү? - гэжэ ханамжяа үргэлжэлүүлээ бэлэй.

Үнэхөөрөөл, энэ үдэшэ булта сугларһан зоной ханаха, хур дурсалганууд олон лэ байгаа.

Буряадай эгээл урданай хургуулин ёһо заншалье, нэрэ суурхуулан аха үеин шабинарай хэрэгые мүнөө үеин нэрэтэй түрэтэйгөөр үргэлжэлүүлнэ. Һүүлэй үедэ республикын олимпиадада математикаар Хорин 1-дэхи дунда хургуулида нэгэнтэ бэшэ түрүү хууринуудые эзэлдэг гурим хэлэнэй, түүхын олимпиадануудта мүн лэ һайн үрэл харууддаг юм.

Энэ үдэшэ бэлэг, сэлэг, мүнгэн туһаламжа мүн лэ бары Академбанкын Буряад филиалай директор Буда Чимитович Хорин дунда хургуули 1972 ондо дүүргэһэн юм. Өөһө зүгһөө үнгэтэ телевизор, видеодвойко болон лаёнконууд хургуулидаа бэлэг барюулаа. Буряадай Эрдэмэй түб байгуулан хуралсаалай пособи, атласнуудые, картануудые, бусад бэлэг бэлэглээ. хургуулида спортын хүгжэлтые дэмжэжэ, Р. Н. Н. теннисэй стол эдир хурагшадта бэлэглээ. Гадна пенсияе, спорт салингаа үгэхэн хоринхид олон байгаа.

Үнгэрэгшэ марафон ерэхэ жэлэй ойн баярта бэлэглэхэ хубинь боложо, Хори нютагай эрдэмэй энэ гуламта олоо эрхим хуби заяа олгоһон гэжэ һануулаа.

ОЙН БАЯРААР АМАРШАЛ

Усть-Ордагай автономито округта Борис Хагдырович Хажеев олондо мэдээжэ юм. Эрхүүтэй гүрэнэй универсидэдэй һүүлээр, бүхы наһаараа журналист мэргэжэлтэй ябаһан гэршэ. Залуу наһанай зали соргоо ябахадаа, Кемеровэ хотодо газетын редакцияда хүдэлһэн, мүн лэ түрэлдайдаа, Алайрай, Боохоной аймагуудай газетын редакцияда мэргэжэлэе мүлиһэн намтартай юм. Һүүлэй үедэ, удаахан сагта "Усть-Ордын үнэн" гэхэн буряад хэлэн дээрэ гарадаг газетын редактор байгаа. Түрэл арадайнгаа түүхэ, домог, ёһо заншал хэргэхын тула эдэбхитэйгээр ажалаа ябууддаг заншалтай. Сугтаа хүдэлһэн В. Р. Хензыхенов, З. Ф. Юмдунова,

Т. П. Афанасьева болон хүдэлмөрилэгшэд м "Усть-Ордын үнэн" газар хуудануудта олон хонилуудые гаргадаг гэжэ хэлэбэ.

Олон жэлэй туршын хүдэлһэн нүхэдэнь редакторайнгаа 60 ойн баярые барандаа тэмдэглэбэ.

Хүндэтэ Борис Хагдырович "Буряад үнэн" редакцияин зүгһөө түрэхэн үдэр амаршалаад, ута наһа жаргал хүсэнэбди. Сэр үшөөл олон һонир статьянуудаар, мэдээсэ уншагшадаа байһандатнай найдаһан Е. ЦЫ

ЗОГСООГДОҢОН БАРИЛГЫЕ НЭРГЭЭ

Сэлэнгын аймагай Ехэ-Цагаан хууринда хургуулин байгуулан барилга мүнгэнэй дутааһанһаа боложо удаарһан юм. Оной сентябрь соо ашаглалгада тушаагангүй үлөө һэн.

Нютагай хүүгэдэй баярта Гусиноозёрско ГРЭС-эй барилга бригада эндэ хүрэхэ ерээд, зогсоогдоһон барилгые бүтээжэ ноябрь һарада хүүгэд хургуулин шэнэ байшантай байһан гэжэ мэдэгдэбэ.

Олимпийскэ чемпион Владимир Сафроновой дурасхаалда зорюулагдаһан мурьсөөн ШАНДАА НА ШАНГАТАН ШАЛГАРНА

Боксоор түрүүшын совет олимпийскэ чемпион Владимир Константинович Сафроновой дурасхаалда зорюулагдаһан мурьсөөн эхин дээрээ эдиршүүлэй байһанаа, саашадаа он жэлнүүдэй үнгэрхэ бүри улам хүдэржэжэ, дамжажа, залуушуулай болоод, хүүлээрнэ эрэшүүлэй дунда үнгэргэгдэдэг бүхэроссин, бүхэсоюзна ба уласхоорондын ехэ наадан болотороо хүгжөө. Улаан-Удын авиационно үйлэдбэрийн нэгэдэлэй "Забайкалец" гэжэ спортын клубай хүтэлбэрилэгшэд, тренернүүдэй энэ талаар ехэ үүсхэл гаргадаг, ажал ябуулдаг байһаниинь һайшаалтай.

Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физкультура ба спортын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Мантуров түрүүшын үдэр мурьсөө нээлгын параддээрэ үгэ хэлэхэдээ, Президентын болон Правительствын үмэнэһөө спортсменүүдые, сугларагшадые халуунаар амаршалаад, спортын энэ клубай ахалагша тренер А. Х. Бадмацыреновтэ "Республикын физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэгэн үндэр нэрэ зэргэ олгоһон тухай грамота барюулаа һэн.

Энэ мурьсөөмнай гансал Буряад ороной бэшэ, харин урдань СССР-тэ ородог байһан республикануудай, Монголой, Хитадай Арадай Республикын, Үбэр-Монголой арһан бээлэйн шадабаритадые һурган хүмүүжүүлгын гуламта болодог байна. Заншалта нааданда хабаадажа, мэргэжэл шадабаряа мүдлһэн Монголой боксернууд Н. Баярсайхан - Барселонын Олимпиадада, Э. Цогтжаргал Финляндияда үнгэргэгдэһэн дэлхэйн чемпионатта амжалта туйлажа, хүрэл медальнуудаар шагнагдаа һэмнай. Тиигэжэ манай заншалта мурьсөөн дэлхэй дээрэ адартай, мэдээжэ боксернуудые һургажа гаргадаг үлгы гуламта, үргэмжэтэй газар боложо байна гээд тэмдэглэлтэй.

Эрэлхэг зоригтойшуулые һурган хүмүүжүүлгын зүйл гэжэ тоологдодог боксын манай Буряад орондо хүгжөөгдөжэ эхилһээр 50 жэлэй ойдо энэ мурьсөөнэй зорюулагдаһаниинь онсо һүдэтэй байна. Үнэхөөрөөшье, бишыхан Володя Сафронов һургуулида һуража байха үедөө боксын түрүүшын секцидэ ябажа эхилэ һэмнай. Тиймэһээ тэрэ энэ алтан ойдо сэхэ хабаатай бшуу. Россиң Боксын федерациин президент В. П. Иванченко, вице-президент Е. Д. Кога гэгшэд сахилгаан амаршалга эльгээхэдээ, Буряадай боксын ветерануудые, тренернүүдые,

спортсменүүдые халуунаар амаршалаад, саашадаа бүри ехэ амжалта туйлахыень хүсэбэ.

ДВС фирмэ (президентнь В. А. Халаев) ХШ заншалта мурьсөөнэй генеральна спонсор боложо, мунгөөр туһалба. "Пеструшка" фирмэ, "Нефтепродукт" гэжэ акционернэ бүлгэм, авиационно үйлэдбэрийн нэгэдэл мүн лэ спонсорнууд болоһон байха юм.

Мурьсөөнэй хоёрдохи үдэр ринг дээрэ 12 уулзалга болобо. Хүнгэн шэгнүүртэ спортын мастер Олег Бадмаев (Хори) Зүүн Сибириин технологическа университетдэй оюутан Евгений Дархановһаа шангахан шалгалта абаха аабза гэжэ хүлээгдэһэн байгаа. Зүгөөр Бадмаевай хангалтагүй һорилготой байһыень абаһаар лэ ойлгоһон Дарханов эршэмтэйгээр довтолжо, хоёрдохи раундда нүгөөдээ нокдаунда оруулжархёо. Саашадаа спортын мастер бүхы арга дүрээ элсүүлжэ, арай шамай гэжэ шүүжэ гараа.

Буряадай багшанарай университетдэй хоёрдохи курсын оюутан Виктор Жапов манай урдаа хараха боксернуудай нэгэн болохо аргатай юм. Тэрэ эдиршүүлэй дундаһаа Россин чемпион, Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонин чемпион болоһон, Красноярск хотодо үнгэргэгдэдэг бүхэроссин мурьсөөндэ мунгэн медалаар шагнагдаһан намтартай. Зүгөөр Ангарскын спортын мастерта кандидат Михаил Лобовтой тулагдахадаа, тэрэ бүхы арга хабаяа гаргажа шадабагүй. В. Жапов нүгөөдөнгөө гансал толгой руу буулгажа оборготуулаха гэжэ һэдэһээр, бүхы сагаа халгаажархёо. Гэбшье судьянарай шийдхэбэрээр манай боксер 4:1 тоотойгоор диилжэ, урагшаа дабшаба. Виктор Жапов тренертээ хамта улам эдэбхитэйгээр һорилго хэжэ, энэ уулзалгада гаргаһан алдуунуудаа усадхаха ёһотой. Тиигэбэл тэрэ республикынаа суглауулагдамал командын бүридэлдэ һуурига ээлжэ шадаха бшуу.

Нэгэдэхи дундууршаг шэгнүүртэ (63,5 килограмм) А. Хруцев (Шэтэ) - Е. Пятыхье (Ангарск), А. Перевалов (Улаан-Үдэ) - А. Ткаченкые (Шэтэ), М. Лудупов - А. Шаргакшановые илаба.

71 килограммай шэгнүүртэ гоё һайхан арга дүрэтэй, шандаһаа шангатай боксернууд суглараа. Эндэ спортын мастернууд Баяр Будаев, Жаргал Бадмаев, Ангарскын бэлитэй бэрхэ залуу боксер Алексей Козицын гэгшэд түгэхэлэй нааданда гараха аргатай.

Мүнөөдөр хахад финалай туладаанууд 12 сагта эхилхэ.

Б.М. ЖИГЖИТОВ.

"УХААГАА ГҮЙЛГЭЭЛ"

Иимэ гаршаг доро газетымнай байгша оной октябрийн 26 номерто шатарай хэдэн бодолготой этюдүүд толилогдоо һэн. бодолгонуудай харюунууд нара болоод үгтэхэ гээ һэмди. Тэрэ мүнөө хүсэлдүүлхэмнай.

Эдэ этюдүүдтэ поэт, түүхын эрдэмэй кандидат Баир Дугар Гомбо Самбялов, Бальжан Доржиев (Улаан-Үдэ), Сэлэнгын аймгай Селендүүмэ тосхонһоо Чимит Раднаев, Бэшүүрэй аймагай Дуу Харланһаа И. С. Цыбиков, сэрэгэй офицер Тимур Ламбаев түрүү зүб харюунуудые эльгээбэ.

Эдэ бодолгонуудай харюунууд доро үгтэнэ.

1. Феб1 Сагаанаар наадагша энэ ябалгаар гурбадахи эдэбхит бодоёо сохилто доро табина. Цугцванг гэхэ гү, али ондоо ябадаг болоно.

Бодолнуудай дүрбэн харюу доро үгтэбэ. ХОЁР МҮРТЭЙ ЭТЮДЭЙ (1, 2) ХАРЮУ

1-дэхи этюд.

1. Ad4!... 2. Ad5x, 1...Kp:d4. 2. Cf6x, 1...C:d4, 2.f4x.

Эдэ вариантын шийдхэбэринүүд зүб мат үгэхэ гэжэ нэрлэгдэ харя ноёной мурнууд хаалгатай. Мат табилгада сагаан бодоо хабаадана. Гансал сагаан ноён, хүбүүн хоёр хажуу тээ үлэнэ.

НЭМЭЛТЭ ВАРИАНТНУУД:

1... Ce6. 2. Kf3x, 1... C: c6. 2K: c6x.

1... Ke4+2.L:e4x...

2-дохи этюд

1.C:h8+Kp6.

2. C7+

ХОЁР МҮРТЭЙ ЭТЮДЭЙ (3, 4) ХАРЮУ

3-дахы этюд

1. Fa5!... 2. Fa2+ 1...C:e5. 2. Fd2+ үшөө тиихэдэ - 1... Ф: e5. 2. Ф

Зарим шатарай һургуулида (жэшээлхэдэ, чехүүдэй) гур вариантын шийдхэбэринүүд байха зэргэтэй. Энэньшье мүнлээ шийдхэгдэхэ аргатай: 1... C: a5. 2 c 4+

4-дэхи этюд:

1. d4! - цугцванг. 1... cd 2. Fa2+ . 1...Kf7.

2d5+, 1... K: f3. 2. Fd8+ болон 1... A... 2. K: d5+.

САНАТОРИЙН 50 ЖЭЛ

Хориин аймагай тубсанаторийн коллектив 50 жэлэйнгээ ойн бэлтгэлдэ.

Республикын Элүүрые хамгаалгын министрствын, Арадай Хуртүлөөлгшэд баяр ёһололдо хабаадалсаа. Республиканска уушханяадаанай диспансерэй ахамад врач Г. Д. Дугаровагай хүтэлбэри эндэ тодорхой хөөрөлдөөн болоо. Уушханай ханяадаар үблэлһээ республика соомнай эрид олошороо. Хэрэгтэй эм дом абаха мүнөө дуталдана. Хориин тубсанаторио энэ талаар мүд туһалхыень гуйжа, коммерческэ эмхи зургаануудта, фирмэвү шютагай захиргаанда хандаһан байна.

Хориин тубсанаторийн коллективэй ветерануудта, нээгдэхэ хүдэлһэн Таисия Ивановна Бусыгина болон бусадта баярай үгтэ хэлтэдэ, дурасхаалай бэлгүүд барюулагдаа.

Манай н

УЛАСХООРОНДЫН АЯНШАЛГА ЭМХИДХЭН

Хэдэн жэлэй урга тээ утые харайлгаар дэлхэйн олон тоото спортсменүүдые гайхуулан, Олимпийн наадануудай табан удаа чемпион Тер-Ованесяниие мэдэхэ, танихагүй хүн манай орондо үгы шахуу байха.

И. А. Тер-Ованесян хүнгэн атлетикын мурьсөөнүүдтэ хабаадахаяа болиһоор өөрынгөө баян гүй дүршэл залуу үетэндөө дамжуулаха зорилго ургаа табигһан юм. Тиин 1992 ондо Советскэ Союзай туг доро тэрэ һүүлшынгээ мурьсөөндэ хабаадаа һэн. Тэрэл жэлдээ Аяншалгын болон физкультура, спортын хэрэгүүдэй талаар Россин Федерациин комитедтэ хүдэлжэ эхилһэн юм. Игорь Арамович Россин область, хизаар, республикануудаар

албанай хэрэгээр ябажа, физкультура, спортын болон аяншалгын хүдэлмэрийн хэр зэргээр ябуулагдажа байһаар һонирхоно, богото туһаламжа үзүүлнэ. Россин Федерациин тус комитедэй түрүүлэгшын орлогшо И. А. Тер-Ованесян манай республика хаяхан хүржэ, залуу үетэнэй дунда дээрэ хэлэгдэһэн хүдэлмэрийн ябасаар һонирхоһон, хэдэн районуудта ошоһон, саашадань һайжаруулаха намжаныудаараа республикын физкультура болон спортын хүдэлмэрилэгшэдтэй, олониттэй хубаалдаһан юм...

- Нэгэтэ һорилго хэжэ байха үедөө 8 метр 68

сантиметрэй утые харайжа, спортын мэргэжэлтэдые гайхуулаа һэм, - гэжэ Тер-Ованесян энэ уулзалга дээрэ хөөрөө һэн. - Тиихэдээ хэдэн жэлэй туршада гэхэ гү, али Америкын түлөөлэгшэ Боб Бимонтэй мурьсөөн дээрэ уулзатараа дэлхэйн эрхимүүдэй тоодо ябаһанби, - гэжэ Игорь Арамович хөөрөө.

Ээлжээтэ мурьсөөнэй болоходо, Игорь Тер-Ованесян 8,5 метрэй зайе гаталбал, галайн саанаһаа ерэхэн нүхэрөө диилэхэ эрмэлзэлтэй байһан. Харин тэрэнь тиимэ бэшэ байшоо. Юуб гэхэдэ, Боб Бимон харайн гэхэдээ, аяар 8 метр 90 сантиметрэй тэмдэг дээрэ буушалай. Энээнэйлүүдаа Бимонэй харуулан энэ амжалта ямаршье ороной

спортсмен хубилгажа шадаагүй ха юм. Тер-Ованесян эгэ бүгэдые ехэ һонирхолтойгоор хөөрөжэ, сугларагшадаа һонирхуулба. Тиихэдэ Бимонэй харуулан энэ амжалта трибунада сугларагшадые, мурьсөөнэй судьянарые гайхуулаа бэлэй. Спортсменүүдэй ута зайда хэдэ метр харайһаниие тогоруулха тусхай түхээрэлгэнь 8 метр 70 сантиметрэй хэмжээтэй байһан юм ха. Харин Бимонэй амжалта хэмжэхын тула рулеткэ хэрэглэхэ баатай болоо бэлэй. Энээнэй угаа Игорь Тер-Ованесян Европын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм. Тиигэбэшье Бимонэй харуулан амжалта

габтаашье һаа, рекордта шэнэлжэ шадаагүй Сугларагшадай олон тоо асуудалнуудта харюусалга Тер-Ованесян һанамжатай байһан мэдүүлээ: "Номин тунгала Байгал галайн эрх уласхоорондын аяншал эмхидхэхэ һаа, һонирхолтой байха. Энэ ябуулга дээрэ олон солото спортсменүүд анхарал татаха һэн". Зө тухай манай орой хүтэлбэрилэгшэд һанамж табива, зүб шийдхэбэри бэзэ гээд һаногдаа Инвалидууд, ветеранууд дунда спортын хүдэлмэри үргэнөөр эмхидхэхые орло гэжэ тэрэ түгэхэлдөөхэ Б. ЦЫРЕМПИ

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Redaction information including names like РИНЧИНОВ, ДАШЕЕВА, ЖИГЖИТОВ, АДШАЕВ, ОЧИРОВ, ПИНТАЕВ, ЦЫРЕНДОРЖИЕВИЦ, САМБЯЛОВА and contact details for the newspaper.

Redaction phone numbers: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретаринин - 2-50-52, секретаридаид - 2-60-91, таһарниингын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнэ-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-60-40 (даагшань), 2-57-63, олониттын хүдэлмэрийн ба мэдээлэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61. "Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.